

Norjanlapin sanaston alkuperästä

Tässä esitettävä tilasto perustuu Erkki Itkosen teoksen Lappische Chrestomathie (Apuneuvoja suomalais-ugri-laisten kielten opintoja varten VII. Helsinki 1960) sanastossa esitettyihin etymologisiin huomautuksiin. Koska lukemisto on otosluontoinen, seuraavat numerotiedot antavat ainoastaan summittaisen kuvan. On muistettava myös tekijän erittäin varovainen menettelytapa etymologioinnissa (kuvaavin esimerkki on n:o 896). Havaitsemiani virheitä (esim. n:o:ssa 1164 vogulin vastineen puuttuminen) en ole laskelmissa ottanut huomioon.

Sanasto sisältää 1718 sana-artikkelia, joista 452 on pelkkiä viittauksia. Tilastomme pohjaksi jää siis 1266 lappalaista perussanaa.

Minkäänlaista etymologiaa ei ole esitetty 420 sanan kohdalla. 7 paikan-(joen-)nimelle on etymologian sijasta useimmiten annettu vain nimen pääkielinen käännös (väännös). Tekijän kielitaitoa osoittaa, että hän on voinut todeta 8 sanaa uudissanaksi, jonkun saamelaiskirjailijan keksimäksi tai käyttämäksi. Huvittavaa on todeta, että lapissa jopa kuolleetkin puhuvat omaa kieltään — tämä ilmenee 2 sanan selityksistä. Interjektioita, onomatopoeettisia sekä lastenkieleen kuuluvia sanoja on 5. Selitys löytynee lapista itsestään 12 tapauksessa. Suomi on ollut esikuvana 2 sanan synnylle. Näiden tapausten osuus on n. 30 %.

Venäläisiä lainoja on 3, joista yksi on saatu karjalan välityksellä.

Lainaksi jostakin skandinaavisesta kielestä on todettu 226 sanaa (n. 18 %). Eriteltynä: skandinaavisesta kantakielestä 47 varmaa ja 2 epävarmaa, mahdollisesti vasta vanhasta norjasta 1; vanhempiä lainoja [»< an. = altnordisch

(altnorwegisch)»] yhteensä 14, joista 1 epävarma, merkinnällä »vgl. an.» 1 ta-paus; norjasta 25, lainanantajaksi on myös vastaava ruotsin sana mainittu 14 kertaa; lyhyesti: skandinaaviseksi lainaksi on merkitty 94 sanaa, lisäksi 9 epävarmaa; suomen välitystä pidetty mahdollisena 17 sanan kohdalla, 2 on joka tapauksessa indoeurooppalaista alkuperää.

Todennäköisesti suoraan kantasuomesta on lainattu 1 sana, ims. kielistä 4, joista kahden lainautuminen on vain otaksuttu.

Varsin huomattavaan määrään, 257:ään, nousee varmojen suomalaisten lainasanojen luku; aineistossamme niitä on yli viides osa. Lisäksi voi yhdessä tapauksessa lainan suunta olla kumpaankin tahansa.

Ims. kielten piirissä pysyteltäessä on varmoja lappalais-suomalaisia vastineita 55, vastinesuhteita lappi ~ jokin muu ims. kieli 3, mahdollisesti vielä 2.

Lapin ja suomen välinen suhde on usein vaikeasti ratkaistavissa. Erehdyksiä välttääkseen Itkonen käyttääkin 46 tapauksessa hyvin varovaisia sanakään-teitä. Mahdollisia lainoja suomesta saattaa olla alempana esitetyissä ryhmissä vielä lisää. Kolmen sana-artikkelin tiedot en ole voinut luokitella.

Balttilaiselta taholta saatuja lappalais-suomalaisia yhteisiä lainasanoja on pääsyt krestomatiaan 7, lisäksi kysymysmerkillä varustettuna 1.

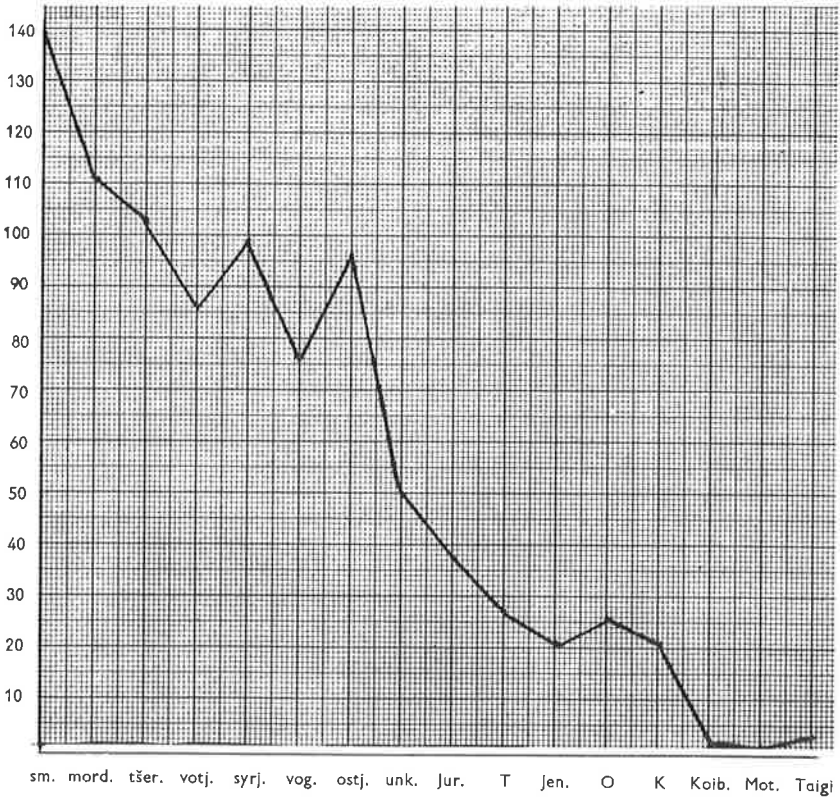
13 lp.-sm. sanaparille on ehkä vastineita kaukaisemmissakin sukukielissä. 11 lapin sanalle on esitetty enemmän tai vähemmän epävarmoja suomalais-ugri-laisia tai uralilaisia etymologioita.

Jäljelle jäävissä 177 tapauksessa lapin sana kuuluu yhteiseen perintöömme. Erkki Itkosen esittämät vastineet jakautuvat eri kielissä seuraavasti:

	sm.	mord.	tšer.	vojť.	syřj.	vog.	ostj.	unk.	Jur.	T	Jen.	O	K	Koib.	Mot.	Taigi
varmoja:	139	111	103	86	99	76	96	50	38	27	21	26	21	2	1	3
epävarmoja:	1	3	4	4	4	9	7	5	2	1						

Yhteenvedon lapin varmoista etymologisista vastineista ims. kieliä kauem-

pana voimme esittää myös käyrän muodossa:

Mitään yleistäviä johtopäätöksiä emme tietenkään voi tämän kuvion perusteella tehdä. Aineistomme perustuu tiettyyn sanastoon, teksteihin, joiden valintaan ovat vaikuttaneet myös didaktiset syyt. Näemme kuitenkin huiput niiden sgr. kielten kohdalla, joita puhuvien kansojen elämänolot ovat lähellä lappalaisia. On kuitenkin huomattava, että samojedikielten tarkempi tutkimus voi tuoda uutta vertailumateriaalia; viime aikoina on saatu lisää aineistoa jopa eteläisistä samojedikielistä (ks. SUSA 59,1 sekä esim. Keel ja Kirjandus 1964, s. 561). Tosin E. Itkosen luetteloimissa

etymologioissa karagassisamojedi ei esiinny lainkaan, noin parissakymmenessä tapauksessa taas samojedinkielisiä vastineita on mainittu varsin epätäydellisesti.

Selvittääkseni tarkemmin etymologioiden pohjalta lapin kielen suhteen muihin sukukieliin sekä uralilaisten kielten keskinäiset suhteet yleensä ryhdyin laajempaan, tietoja koneellisesti käsittelevään sanaston tilastolliseen tutkimukseen. Käytyäni läpi 25:n viime vuoden huomattavimpia alan saavutuksia totesin kuitenkin, ettei tällainen katsaus johda mihinkään konkreettiseen tulok-

seen. Lähtömateriaali on yhä puutteellinen: eräät tärkeät teokset ovat vielä kesken, muut työn alla tai vasta suunnitteluvaiheessa. Tutkijoiden toisistaan usein varsin jyrkästi poikkeavat käsitykset edistävät tieteen kehitystä, mutta niitä ei voi sovittaa tilastollisiin sarakkeisiin. Mahdollinen vertailumateriaali

on muutenkin määrältään niin pieni, että jo vähäinen muutos (esim. 20—30 uutta etymologiaa) vaikuttaa huomattavasti tuloksiin. Sitä paitsi kielten keskinäisessä vertailussa sukulaisina pidettävien sanojen lukumäärä on kylläkin havainnollisimpia, muttei yksinomaan ratkaisevimpia todisteita.

ISTVÁN KECSKEMÉTI